

Богатирьов Андрій Іванович,
професор кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені академіка Степана
Дем'янчука, доктор юридичних наук

ПРОБЛЕМА КАТУВАННЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ НАСИЛЬСТВА НАД ЗАСУДЖЕНИМИ

Анотація: В статті розглянуто проблему катування в місцях несвободи як форму насильства над засудженими, що є умисним суспільно небезпечним діянням посадових осіб органів і установ виконання покарань.

Ключові слова: катування, місця несвободи, засуджені до позбавлення волі, насильство.

Annotation: The article considers the problem of torture in places of detention as a form of violence against convicts, which is a deliberate socially dangerous act of officials of penitentiary institutions.

Keywords: torture, places of detention sentenced to imprisonment, violence.

Проблема катування засуджених в місцях несвободи в Україні з'явилася не сьогодні, як засвідчують історичні джерела, катування було пов'язано з тортурами, побоями, які стали використовувати правоохоронні органами з метою отримання свідчень або залякування, в тому числі і засуджених в місцях несвободи.

І хоча майже всі відомі історії джерела права передбачали кримінальну відповідальність за вчинення тортур, мучень, мордувань чи іншого жорстокого поводження з людьми, на жаль, це ганебне явище продовжується і у ХХІ ст. Отож, катування в місцях несвободи варто розглядати як одну із форм насильства над людиною її свободою.

Водночас катування засуджених в місцях несвободи є результатом неправомірних дій працівників органів і установ виконання покарань, які своїми вчинками підривають авторитет правосуддя і функціонування самої пенітенціарної системи.

Більше того, кожен факт катування над засудженими і ув'язненими, викликає у суспільстві нечуваний резонанс та сприймається населенням країни, як бруталне порушення невід'ємних прав людини і громадянина на здоров'я і життя, недоторканість і повагу їхньої гідності, волаюче нехтування законом, відкриту загрозу демократії, приниження авторитету правоохоронних органів, недовіру до держави в цілому [1, с. 167].

Натомість катування засуджених в місцях несвободи, у ряді випадків призводить у засуджених до стійкого розладу здоров'я, каліцтва або загибелі. А тому щоб вирішити дану проблему в місцях несвободи варто своєчасно внести зміни і доповнення до КВК України інших нормативних актів прямої дії, які забезпечать виконання Україною основних положень Конвенції ООН проти катувань.

Україна, як незалежна, демократична правова держава проголошує життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищу соціальну цінність (ст. 3), наголошуючи, що «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» (ст. 28) [2].

Закріплені в Основному Законі держави положення певним чином стосуються функціонування пенітенціарної системи України, у якій, на жаль, за нашим дослідженням та моніторингом місць несвободи має місце катування засуджених осіб, що не узгоджується з вимогами міжнародних стандартів поводження з ув'язненими і засудженими.

І хоча в Україні за вчинення такого суспільно небезпечного діяння (ст. 127, розділ II «Злочини проти життя та здоров'я особи» Особливої частини КК України) передбачено кримінальну відповідальність, випадки катування засуджених в місцях несвободи мають місце. До речі, саме результати перевірок Уповноваженого з прав людини дають підстави зробити висновок, що до цього часу не вдалося запобігти випадкам катування серед засуджених в місцях несвободи.

Беззаперечно криміналізація катування як форма насильства над засудженими в місцях несвободи є абсолютно виправданим кроком українського законодавця, оскільки, ґрунтуючись на наукових засадах кримінально-правової заборони, у випадку відкриття кримінального провадження про вчинення засудженими в місцях несвободи нового злочину, суд має можливість враховувати при винесенні засудженому нового покарання з урахуванням насильства[3, с. 128].

Визнаючи суспільну небезпеку катування як форму насильства в місцях несвободи варто враховувати рівень суспільної правосвідомості засудженого, його психологічний стан, а також тенденції збільшення або зменшення катування в місцях несвободи. Те, що суспільству не байдужа проблема катувань в місцях несвободи, те, що існує чимало громадських об'єднань (ініціативних груп), що здійснюють моніторинг будь-яких проявів жорстокого поводження, те, що кожен акт застосування тортур викликає надзвичайний резонанс і тривалі суспільні дискусії, вже саме по собі свідчить про важливість запобігання катуванням у місцях несвободи.

Натомість, як зауважує зарубіжний вчений Г. Ю. Гладких, основним ресурсом застосовуваного катування є перевага сили, а також навички її демонстрації та застосування. Тому сам факт

переваги є першим найважливішим джерелом претензії його носія на панування, адже фізична чи психічна перевага дає можливість управління діями катованого, реалізуючи тим самим елементарну спотворену форму влади однієї людини над іншою [4, с. 8–9].

Проведене науковою школою «Інтелект» дослідження катування як форма насильства над засудженими в місцях несвободи засвідчило, про її велику латентність. Прихованість катування в місцях несвободи пов'язана з тим, що адміністрація органів і установ виконання покарань заради збереження оцінки оперативної обстановки в місцях несвободи на показнику «задовільно» штучно не повідомляє Міністерство юстиції України про вчинення катування різних формах його прояву, в тому числі і шляхом застосування насильства.

До речі, наше дослідження кореспондується з позицію вітчизняного вченого В. О. Човгана про те, що умови тримання у в'язницях, катування, неприпустиме ставлення персоналу до засуджених, умови їх праці, корупція, становище довічно позбавлених волі жінок та чоловіків та навіть незадовільні порядок та умови несення служби в'язничним персоналом, – усе це повинно бути предметом занепокоєності Комітету проти катувань ООН та Ради Європи [5, с. 45].

Насамкінець, ґрунтуючись на наведених положеннях, зауважимо, що катування в місцях несвободи як форма насильства над засудженими є умисним суспільно небезпечним діянням посадових осіб органів і установ виконання покарань, які своїми діями вчиняють не тільки кримінальне правопорушення, а і водночас підривають авторитет правосуддя і функціонування самої пенітенціарної системи України.

Список використаних джерел

1. Телесницький Г. Н. Кримінально-правова характеристика катування за законодавством України та іноземних держав. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 166–175.3.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року (текст Конституції України відповідає тексту, що існував до внесення змін Законом «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV від 8 грудня 2004 року) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.

3. Михайлик О.Г. Катування як специфічний вид насильства в установах виконання покарань України. Міжнародний юридичний вісник: Актуальні проблеми сучасності *теорія і практика). 2019. №14. С. 126-134.

4. Гладких Г. Ю. Уголовная ответственность за пытки в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону, 2004. 26 с.

5. Човган В. О. За державу соромно. URL: <http://www.khpg.org/index.php?id= 1379843571>.